

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 27, 2009.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 27, 2009.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 27, 2009.

UDK 821.163.41-4

Жарко ЂУРОВИЋ*

ПЕРФОРМАНС ИЛИ ПОМЈЕРАЊЕ КРЕАЦИЈСКЕ РАВНОТЕЖЕ

Ништа није поразније него спутавати машту у размаху. Она ме подсећа на птице у небном завичају. Освајајући небо, птице у ствари потврђују смисао свога постојања, јер је лет њихова најважнија егзистентна атрибуција. Да није простора и небне застирке, не би се могла заснивати потреба њиховог освајања.

Лет птице у небо, сам је за себе перформанс.

Феномен њене игровитости сажима у себи више комбинацијских одиграности. Ми се за тај лет везујемо као за нешто загонетно и импресивно. Рекао бих усклично. Посебно то важи за ласте и пчеле.

Тјеран неким унутрашњим подстицајем, користећи ликовни елеменат, сачинио сам тридесетак пјесама у тзв. „цртајућој форми”, не мислећи да сам тиме нарушио поетску вокацију. Само сам јој додао један нови визуелни ефекат. Лично сматрам да тако остварене пјесме имају обличје перформанса.

Морамо знати да ствараочева визија инклинира тајанству разних укрштаја.

А она живи једнако у бићу и у природи. За њу ћемо с правом рећи да је основа креације. Небо је објект, а лет птице креација. Ако се метафорички одредимо према назначеној појави, ако јој тражимо било какву разјасницу, уочићемо да је визија код правог ствараоца увијек отворена за нове спознајне дискурсе. Највише у сложеним чудима природе: неба, флоре, велелепних разломака свјетлости, циркулације водених токова и слично. Ако умијемо ствари да

* Редовни члан ЦАНУ

разликујемо и у њима тражимо корјене живота, долазимо до сазнања да његова сврха лежи у сфери играјућег фактора. Њеним се затезним луком, ако је добро позициониран, добија обличје перформанса. Њиме су обузете све синтаксе. И она коју чине ријечи и она коју формирају знакови. Посебно они који имају снажну симболичку супремацију, најчешће оличену путем слободно експониране линије као флуидне ликовне датости. Њену плодну употребу сретамо у цртежима и сликама Анке Бурић. Она лепезу свога стваралачког умијећа шири на медиј тзв. концептуалне структуре. Одатле до перформанса, само је један корак. И она га је успјешно демонстрирала у једној ТВ емисији. Умјетници најчешће пажњу усмјеравају на еротопос, што је разумљиво. Чулно диктира доживљајну сензибилност. И Бурићева је осјетила предност тога услова, дајући му рефлекс фине ликовне визуелизације. Ту запажамо и еротички идиом дискретно наглашен. Без његове копче, не може се замислити човјеков корак у живот. Он представља доминантну нит перформанса.

Покушаћу да назначим шта је у перформансу као умјетничком медију битно. По чему се препознаје и шта нуди. Када је настао и путем каквих се видова манифестује. Он је нова и рекао бих авангардна појава, која чином својеврсне визуелизације простора, и не само њега, пружа *извођачима* могућност да искажу своје опсесије у дискурзивним формама и дејствима, а све са циљем бјекства од истрошених умјетничких модела.

Надреализам је први инаугурисао потребу наведене смјене, остављајући простора и другима (дадаистима, зенитистима, сигналистима) за рушење одвећ убајаћених конвенција у умјетности: сликарству, поезији и филму, у првом реду (Пикасо, Дали, Елијар, Бретон, Арагон, Буњуел). Из основе се мијења слика поменутих дисциплина. Разне иновације чине их авангардним. Ту мислимо на исказне феномене, који се окрећу апстракцији и симболу као облицима модерне рецепције. На том путу тражења нових облика дошло се и до перформанса.

Иако саздан на подлози експеримента, перформанс као медиј тежи јавној промоцији. Нуди различитост експонаже, а од аутора зависи (групног или појединачног) колико је понуђена умјетнина завриједила да је посвојимо као особену стваралачку иницијацију. Сложићемо се са мишљу да је перформанс реагенс на друштвене пуко-тине и да његова моћ манифестовања није без амбивалентног креацијског значења. Чак бих рекао да је препоручљив као врста „освјежавајућег напитка”.

Тежња за издвојеношћу одувijek привлачи пажњу радозналаца, нарочито у умјетности. Зато перформанс треба посматрати кроз такву призму. Зашто? Зато што је провокативнији од постојећих видова комуникације. И што се ослања на визуелне ефекте. Плијени посматрача и остварује неку врсту физичког додира са њима. Некад и са улогом саудруживања.

Врсни тумач модерних стремљења у умјетности Зоран Глушчевић, обрађујући тему перформанса, с правом каже да се одређена конвенција може онемогућити само ако се непрекидно мијењају њени узанси. Нужно их је мијењати, али се при том мора водити рачуна о очувању њене креацијске структуре. Ако нешто нема облик и супстанцу, лишава се те условности. Да ли је перформанс креација? Ја мислим да јесте. Посједује посебан вид општења са јавношћу. И за њега је, дабоме, потребан имагинативни рефлекс. Ријеч је о рефлексу који оплођује доживљајну визуру.

Како се твори перформанс? Има више облика творења. Основно се састоји у помјерању креацијске равнотеже. Нешто што је било овдје, вољом извођача, пресељава се у другу врсту креацијске пенетрације. Зависно од тога шта се њиме еманира и презентује. Најважнија рола припада артикулатору перформанса. Он му даје функцију и обојеност. Живи колико траје чин дејства. И мизансцен је важна ствар у огледалу перформанса као селектоване креације. Колажира се путем разних удјела – ликовног, говорног, музичког, филмског. И пантомима се користи као изведбена ексклузивност.

Функције перформанса су разнолике по облику извођења и по врсти поруке. Многи његову појаву сматрају *скоком у ништа*. Брзо се догодило и још брже нестало! Међутим, има и других заговарања. Да перформанс не мора да значи празну игру. Њиме се може парадоксирати све оно што називамо прљавим рубљем времена. Другим ријечима, перформанс је означавање скока у парадокс, у илузију, у побуну или у неку другу животну одредивост. Призор скока је субверзиван и зато привлачан духу. Са сунцем живи и његова сјенка. Не искључују се. Кад не би тако било, потрле би се многе узајамне циркулације живота.

Како настају друштвене смјене, тако настају и естетске. Нова потиска стару. Код нове је делта ширира и многозначнија. И перформанс се удјенуо ту као један од њених рукаваца. Не толико важан као други, али ипак важан. Има своје премисе и значења, што значи да егзистира као саставни дио визуелне умјетности, која призива и ритуалне

облике митемских слика, покрета, звукова и много чега још. Лично мислим да се разним перформансима може на дејствен начин разглобити унутарња антиномија наших конзументских захтјева. Па и оних који подстиче забављачки разлог. Поред „забављачког”, перформанс се окреће и креативним изражајностима као носећој тангенти.

Перформансом се врши ритуализација одабраног тренутка. Он себе оснажује наизмјеничним смјењивањем визуелних и других кодова, ограничених роком трајања. Као код сваке опсјене. Појавом камере оживи властити статус. Игра добије ново именовање, а тиме и нешто продуженији траг. Највише се обавља у урбаним просторима, на улици или тргу. Може и другдје, али су поменуте дестинације најатрактивније. Камера ту не служи за свједочење колико за изведену ритуализацију тренутка. У њему ћемо препознати и драмске тензиčnosti, са елементима илуминацијске перспекције, што повећава привлачност перформанса. Добро изведен перформанс способан је да испуни и тако замишљене тежње. Истина, он зависи од тога чија га рука протежира. Ако се вјешто рукује с инвенцијом, опредметиће, макар и на часак, суштину и карактер перформанса.

Имао сам прилике да у једном приватном музеју у Београду видим инсталацију познате скулпторке Виде Јоцић под насловом „Апел за мир”. Доживио сам то као својеврсни перформанс о релативности људских судбина. Као логорашица Аушвица, показала је овом инсталацијом да апострофира зло које зна бити изнад моћи разума. Тридесет скулптура разврстаних у неколико редова, све исто-вјетне једна другој, молитвено мирних, просто моле из такве позиције да се не настањује ноћ у човјековој свијести. Осјетио сам потребу да се тим фигурама придружим, што сам и учинио, премотавајући у размишљањима сличне призоре из голооточког пакла. У тренутку поистовећења са овим фигурама гласно сам крикнуо, да ме је неколико посјетилаца изненађено погледало. Изнутра сам био болом распет. Крик је био његов неконтролисани продукт. Можда је овај приказ постао несвјесна притока једне врсте перформанса са кобним знаком. Одмах иза тога измјерио сам пулс. Домогао се ризичне скале. Моје сестре – логорашице разумјеле су мој крик. Посјетиоци то нијесу морали!

Шта запрема и шта одликује природу перформанса? По своме духу мора бити провокативан. Само такав може да изазове дубље осјећање. Живот сликара Далија био је творен на подлози увијек наглашеног перформанса. Помоћу шиљатих бркова, који су подсећа-

ли на антене, преко њих, по сопственом казивању, емитовао је своје „скандаличне” поступке, који су у ствари представљали посебну филозофију живота. По много чему перверзну, али мобилну по својој дејству и значењу. Далијеви ексцеси условљавали су рађање велике креације. Чујмо шта каже овај сликарски геније: *Перверзија и порок најреволуционарнији су облици мисли и понашања*. Зато што у њима има пуно вирова тајанства. Једноставно се жели рећи да је умјетност иманентно осјећање „противприродности” у свему. Објашњавајући ову материју, један познати зналац иде толико далеко да каже да је од свих сексуалних настраности најчуднија чедност.

Одакле перформанс извлачи пређу својих исказних детерминација? Гдје би ако не из лавиринта ускомешаног и несрећног живота. То најбоље показује примјер планетарне краљице перформанса Марина Абрамовић. Она је њен први зачетак видјела у тајновитости словних знакова, исцртавајући их с пуно инвенције. Свако слово има магијску пројекцију и изван њега самог. Зато што је везано за симбол, који откључава креацију. Послије је дошло до обликовања дубљих егзистентних свјетова.

Већ на самом старту каријере, прије скоро четири деценије, Абрамовићева је веома проницљиво футуризовала поетику свога ликовног стваралаштва: *Почела сам без било каквог, у почетку одређеног циља, да се играм са словима. Онда сам почела да о њима размишљам, све више и више, и да проналазим фрапантне ствари – феномене најважније: везу између мене и слова и мог сликарства. Без те везе ја не бих ништа могла да направим!*

Слова су у будућем раду добила обресе већих сликарских захвата бића и космоса. Њени су креативни извори машта. Ту се одређени знакови не профилирају само као семантички сигнал већ и као иконографски елементи са модерном графичком формом.

Абрамовићева своју ликовну симболику шири у више врста. Чак и на „физичке радње”, које посредством имагинације престају то да буду. Постају мапа богате експресије која зачас запосједне чула и њима господари. Подоста на сигналистички начин, будући да та врста кореспондента има најплодотворнији радијус.

Перформанс је дозивање необичног. Њиме режирамо фикцију као умјетничку пропулзију провокације, а она је слична дијаманту који настаје кристализацијом магме у великим дубинама. Абрамовићева добро зна да се притиском на фиксирано формира умјетница која има дијамантску чврстину и трајући сјај. Сваки њен перфор-

манс има јако експлозивно пуњење. И кад је усмјерен на космичке мотиве и када се бави темама патологене номенклатуре живота. Она само експонира врхунско, не плашећи се шкорпија и стрмоглава.

Да закључим овај текст о перформансу.

Без снажне фикције не може се развијати умјетнички медиј – пјеснички, ликовни и други. Али зато фикција мора бити темељно уграђена у носаче идеја и мисли. Перформанс има необичне начине извођења. Њиме се не заклања оно што се зове креација. Овдје се трансферише као посебно исказана сублимација. За нас је важно да нас учи симбиотичким слободама, које се могу користити у свим медијским врстама и подврстама као драгоцен подстицај.

Жарко ГЮРОВИЧ

ПЕРФОРМАНС, ИЛИ ПЕРЕДВИЖЕНИЕ РАВНОВЕСИЯ КРЕАЦИИ

Резюме

В тексте автор изучает перформанс как необыкновенный вид художественного выражения с помощью слова, жеста, и похожих инсценировок, которые пленяют внимание публики. Перформанс может быть одиночным и групповым и часто служит дополнением основной творческой деятельности художника.

Автор особенно выдвигает перформанс известной во всём мире художницы этого жанра Марины Абрамович.

Ключные слова: перформанс, художественное выражение, инсценировка, творческая деятельность